

Restauraziun dalla tegia da mises Acla Plaunmiez

(th)Adina puspei havein nus fatg attents ils frars Giusep e Marius Giger sin la bellezza tegia da mises vi Plaunmiez. Culs onns haveva la tegia pitiu e l'aua caschunava donns egl intern dalla tegia.

Tier la sanaziun eis ei stau impurtont d'animar els da mantener il tetg da crappa. La sanaziun dil tetg existent ha denton caschunau in surpli da cuosts. Il Forum cultural Tujetsch en collaboraziun cun il cantun han susteniu la restauraziun cun surprender ina part dils cuosts. Plinavon han els disfatz l'annexa sper la tegia e restaurau tut ils mirs. Oz se presenta la tegia en in plascheivel vestgiu e las famiglias Giusep e Marius Giger astgan esser loschs da lur acla.

L'acla dils da "Meidel" - sco quei ch'els vegnan numnai – ha saviu vegnir mantenida. Ei setracta d'in dils pli bials mises lunsch entuorn. Sper la senda catta quei scazi gronda renconuschientscha e nus sperein ch'ils possessurs hagian bien quitau e gronda plascher persuerter.

Derivonza dall'Acla Plaunmiez

Ei selai supponer, che gl'entir Plaun-miez fuvava avon biars, biars onns pastira da casa per il vischinadi da Rueras. En scadin cass sto la vischnaunca haver vendiu enzacu ina gronda parzella pastira, dagl ur giudem ensi cun igl uaul sut ils baghetgs existents. Deplorablamein ei il cumprader da lezzas uras buca enconuschents respectiv buca d'eruir. Ton ei stau realisabel, che dus frars Riedi da Rueras han vonzei acquistau quei fatg. Igl onn 1855 han els engrondu quella parzella per circa ina tiarza cun cumprar dalla vischnaunca in ulteriur toc pastira, sisum naven dil baghetg anora, cumpru las Derschalettas. Quei ei daventau tenor brev da marcau dils 26 da zercladur 1855, per la summa da 600.- francs. Ils cumpraders han denton aunc cundiziunau, che la vischnaunca concedi ad els mintg'onn in lenn da diever per il manteniment dalla classena che sto vegnir fatga, e quei duront diesch onns.

Sep Maria Giger oriunds da Medel

Il Sep Maria (1859-1949) ei vegnius en Tujetsch entuorn ils anno 1892. All'entschatta ha el surviu sco fumegl tier ils Pauls, tier il tat Gion Andriu Berther a Camischolas e tier il Sep da Dieni. Ei sto esser che la Val Tujetsch plascheva ad el aschi bein, ch'el ei sedecidius da sche pusseivel restar cheu. Enteifer quei temps da dimora eis ei vegniu ad ureglia ad el, che l'Acla Plaunmiez seigi venala. Senza targlinar serenda el tier ils frars Riedi e se presenta e seporscha sco cumprader dil Plaunmiez, per cass che quel seigi insumma venals. Ils Riedis confirmeschan, ch'els seigien facticamein intenziunai da vender quei fatg. Ei setracti ussa mo dil prezi. Nus valetin e purschein a Ti quell'acla cun baghetgs e tut sco adina gudiu e possedi per la summa da 12'000.- frs! Il Sep Maria ei empau surstau dalla gronda summa, studegia, ponderescha ed accepta tuttina la finala l'offerta. Il marcau ei perfetgs ed en quei mument ha Sep Maria tschentau gl'emprem crap da fundament per siu avegnir.

Ussa ha ei denton num da far in ulteriur e serius pass.- Discretamein, mo buca senza intenziun fa el meinsvart enqual viseta a Medel. Quellas caschuns han possibilitau ad el d'anflar leu ina spusa e

sia futura consorta Tresa Genoveva Giossi (1866-1918) da Matergia. Da remarcar ei che la Tresa Giossi fuva ina sora da Giuanna Riedi-Giossi, la dunna dad in da quels Riedis, che possedeavan l'Acla Plaunmiez. Entras raschienen denter las duas soras eis ei vegniu paleis, ch'il Plaunmiez seigi venals, ed aschia era possibilitau il marcau.

Els maridan, vegnan a Rueras, secasan e stattan leu per adina. Il Sep Maria fuva in um grond, lad e ferm e temeua buca la lavur. En ses vegls dis scheva el aunc: «Ho.. ho.. jeu, ho.. cun 60 fuv'jeu grad "segl eut".

Il frar Gion Battesta (1861-1919) fuva era suandaus il Sep Maria, pia emigraus neu da Medel en Tujetsch, ha maridau la Maria Culastia Peder (1868-1940) da Tschamut e secasaus Dadens gl'uaul e stai sia veta enta Selva.

Contract da cumpra da 1894

Rueras , ils 15 d'october 1894

Brev de marcau de cumpra e vendita denter ils dus suttascrots numnadamein Giusep Riedi sco vendider e Jos. Maria Giger sco cumprader ei sut il sura datum daventau il sequent marcau.

Giusep Riedi venda e zeda de sia acla prau gras e mager cuagl uaul numnada pleun miez per liber e fri cun tuts dretgs e regres segi schischents ni movents a Jos Maria Giger per ina suma de frs 12'000 digel dudisch meli francs ils quals il cumprader empermeta de pagar suenter comoditad e tscheinsir quater e miez per tschien.

Las condiziuns ein sco suonda

1) empermeta il vendider de dar termin al cumprader de vender gi siu fatg a Medel ed entochen ch'il cumprader sa buca dar rischposta che quei segi buc daventau a il marcau buca vigur.

2) empermeta il vendider de megliar ora leu tut il fretg ch ei dau glion present e de schar tier quela sequents efects sgalas panes de fein aisas in stauschbena in per canastras 2 ni 3 curtes de latg quei ch ei en stiva supias letgs ect.

3) tuts dretgs deien eser sco el a gudiu e posediu entochen de cheu.

Per vigur e confermaziun de quest marchau sutascriven omischdus cun agen maun.

Il cumprader Jos Maria Giger

Vendider Giusep Flurin Riedi

Acla Plaunmiez

Entuorn igl onn 1937 eis ei aunc vegniu cumprau tier in tochet pastira entadem. Oz ha quella squadra prau ina mesira da circa 20 tschaveras, il bia grass, bi e quasi senz'in crap. Encunter pastira ei ina classena da biabein 500 meters lunghezia, che sto mintgamai vegnir disfatga igl atun, pervia dallas lavinas. Il clauder la primavera, fuva tochen avon circa 25 onns ina lungurusa, fadigiusa e schizun inschignusa lavur.

Lura vegneva ei aunc claus cun pals vul dir dus pals encrusch ed ina latta da circa 2 m entraviers sisu, biabein 50 cm naven puspei il medem entochen alla fin. Quella lavur cuzzava quasi ina jamna. Per facilitar e semplificar quella lavur, han ei successivamein remplazzau ils pals seiv cun geinas dad aissas e pli tard cun gatter da fildirom: zuolas da 50 m sin 1.20 m ault. Igl atun vegnan quellas zuolas puspei demontadas, ruladas ensamen e messas a guvern. Quella lavur cuozza oz 1 di 2 umens.

En quell'acla ei in baghetg cun 2 nuegls da 16 sin pastira ual sper la seiv. Quel survescha sco mises primavera ed atun. In tschancun pli engiu sin in crest, stat ina casetta cun 3 stanzas: stiva, stebli, cuschina cun ina fueina per caschar, e lu aunc tschaler, zuler, surcombras ed ina talina. Quella casa ei a sias uras vegnida transportada giu da Cavorgia-sura. La biala pegna scalegl en stiva porta igl orsal 1853. Pli engiu encunter igl uaul, ei in auter baghetg cun 2 nuegls da 16. Cheu vegn il fretg sut tetg, ca. 30 tschuncheimas, che tonscha da perver in grond muvel circa 3 meins.

Igl ira vi Plaunmiez a perver igl unviern da grondas nevadas, fuva era buca tut. Con spert e surura savess ina lavina schular dil Tgom dador il renomau Cugn dil Genin giu e traversar il prau dils da

Meidel (sco ins scheva). Per prevegnir da tals prighels, han ei elegiu ina autra direcziun e senda, numnadamein da Rueras giu Rueras-sut, da leu encunter Satur e vinavon da l'otra vart dall'aua e digl uaul en. Igl ei buca ual ina biala via, mo silmeins in pulit trutg e pli cuort e segir.

Surdada dall'acla

Il 8 da settember 1949 ei Sep Maria Giger morts ella aulta vegliadetgna da 90 onns, el fuva il senior dalla vischnaunca. Cun excepziun d'ina feglia, la Clara e dus frars, fuvan ils auters fargliuns maridai e setratgs naven. Ils dus frars Lezi e Vigeli, han lu giu la curascha e grond plascher da surpender il fatg dil bab per miert Oravontut fuva il Plaunmiez lur paradis e leu fuvan els cun tgierp ed olma. Era els fuvan gronds e robusts, mo in bien ton dalla forza duvravan els probabel tier il segar a maun. Cul temps ein las lavurs dil funs era vegnidas modernisadas cun maschinas agricolas, sco ei descha oz.

III. Generaziun

Las forzas dils dus frars Lezi e Vigeli entscheiven era a sgardalir, sco igl ei la roda dil mund. Igl onn 1976 surdattan els vinavon quella jerta a lur fegls e nevs Giusep e Marius. Secapescha che era quels dus ein activs ed incantai sco lur antecessurs. Nus sperein, ch'els segien stateivels alla biala clamada purila perseveronts e ventireivels.

Per finir lessel aunc far menziun d'ina aventura:

Igl ei ils 30 da december 1981. Il Giusep fuva cun siu muvel vi Plaunmiez e haveva da midar nuegl. Ei era nevada, la via serrada e fular via fuva caussa nunpusseivla. Tgei far en quella situaziun? - En sia fantasia, vegn el sil partratg ch'el hagi ina segirada cun ina societad d'aviatica, era per la stad sch'ei croda in tier ell'alp. Senza retard semetta el en contact nun quella instanza. Il pilot cun siu helicopter ch'ei staziunau a Domat, ei immediat staus prompts da dar succuors en in tal cass, cundiziunond ch'ei seigi tut bein preparau, ed organisau. Quei ha secapescha buca muncau ed en cuort uriala ei la maschina sil plaz.

Ils tiers gronds vegnan fermai en tschentas e toc per toc naven. Ils vadials e nuorsas han megliera cuida, els vegnan piazzai en chistas e cun enqual beschel ein els gia da l'otra vart dil Rein. Ei ha setractau da 18 tiers gronds e 13 nuorsas. Tut quella demonstarziun ha cuzzau 65 minutas.

Il sgol e transport ei reussius sco filau. Glied e tiers ein setschentai saunamein vi l'Acla Mila ed igl utschi motorisau puspei dalla val ora.

Per ils biars aspectaturs eis ei stau divertiment e cuort'uriala.

Fontaunas: Scriver dad Alfons Berther, Camischolas, 1982
Indicaziuns dad André Schmid, president dil Forum cultural Tujetsch
Archiv communal Tujetsch